

4. Лузік Е. Креативність як критерій якості в системі підготовки фахівців профільних ВНЗ України // Вища освіта України. – 2006. – №3. – С. 76-82.
5. Митрофанова О.Д. Язык научно-технической литературы. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1973. – 147 с.
6. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К., 1997. – 363 с.
7. Тихомиров О.К. Психология мышления. – М., 1984. – 270 с.
8. Чернов Л.Б. Творческое мышление в процессе инженерного труда // Творческое мышление и научно-технический процес (тезисы докладов). – Курган, 1971. – С. 3-7.

УДК 370.36

Т.П. Запорожець

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕМПАТІЇ ТА СПРИЙНЯТТЯ МИСТЕЦТВА

У статті розглядаються психолого педагогічні особливості впливу рівня розвитку емпатії на естетичне сприйняття кіномистецтва.

The article deals with the analyzing of the psychological and pedagogical specificities of the influence of the empathy on the esthetical perception of the film's art.

Утвердження демократичних норм суспільного життя висуває нові вимоги до духовного розвитку особистості, її підготовки до життя, наявності високого рівня розвитку емпатії.

Період навчання у ВНЗ, під час якого здійснюється професійна ідентифікація та професійна адаптація майбутнього спеціаліста, – найбільш важливий для розвитку особистості фахівця будь-якої сфери діяльності. Від успішного психологічного забезпечення навчально-виховного процесу великою мірою залежить ефективність підготовки молодих кадрів, яким притаманий високий рівень розвитку емпатії.

Гуманність праці беззаперечна, тому завжди актуальною є проблема підготовки студентів, бо саме у процесі професійного становлення закладаються основи моральності майбутнього спеціаліста. Ми вважаємо, що рівень розвитку емпатії особистості впливає на естетичне сприйняття навколишнього світу та мистецтво театру, відображає глибину співпереживання.

Мета статті: проаналізувати взаємозв'язок між рівнем розвитку емпатії та естетичним сприйняттям театрального мистецтва.

Феномен емпатії є об'єктом філософських, психологічних, соціологічних, педагогічних дисциплін. Витоки поняття “емпатія” пов'язані з етичним терміном “симпатія” (А.Сміт, Г.Спенсер, А.Шопенгауер) та естетичним терміном “співчуття” (Т.Ліппс).

Проблема емпатії як категорії міжособистісних взаємовідносин почала привертати увагу науковців у 50-70-ті рр. ХХ ст. у зв'язку з розповсюдженням гуманістичної психології (А.Маслоу, Г.Олпорт, К.Роджерс, Е.Фром та ін.).

Зміст, структура емпатії її значення в розвитку особистості представлено у роботах В.В. Мегедь, Д.Ж. Іган, Е.Д. Макарова, дисертаційні дослідження було присвячено окремим аспектам розвитку емпатії та її компонентів (Л.П.Алексеева, С.Б.Борисенко, І.М. Коган), педагогічним умовам та психологічним особливостям формування емпатійної культури (І.В. Кузнецова, О.М. Юдіна), емпатії як фактору ефективності педагогічного спілкування (Т.В. Василішина).

Емпатія визначається як здатність особистості до паралельного переживання тих емоцій, що виникають в другій особистості під час сілкування з нею. Бути в стані емпатії, означає сприймати світ іншого, зі збереженням емоційних та змістових відтінків [6].

В. Худякова визначає емпатію як уявне перенесення себе в думки і почуття, а також дії іншого, структурування світу іншого як своє відображення.

Сучасна психологія розглядає емпатію як складову емоційної сфери особистості, як здатність людини емоційно відкликатися на переживання іншого, чи людини, чи тварини, чи антропоморфізованого предмета; як суто емоційний феномен, що репрезентує триланковий процес (співпереживання – співчуття – внутрішнє сприяння); як досягнення емоційного стану іншого, як проникнення в переживання іншої людини; як здатність прилучатися до емоційного життя іншого, розділяючи його переживання; як співчуття позиції іншого, уміння поставити себе на його місце, глянути на все його очима і відчутти його стан; як почуття, що передає духовне єднання [6].

Емпатичні переживання можуть бути адекватними і неадекватними переживанням об'єкта емпатії. Найтиповішими формами емпатії є співпереживання і співчуття. Співпереживання передбачає переживання індивідом тих почуттів, які відчуває інший, але це переживання звернене на себе. Індивід переживає або те, що може статися з ним в майбутньому, або те, що він пережив у минулому. Співчуття – це переживання негараздів іншого безвідносно до власного стану.

Коган І.М. розрізняє: 1) емпатію емоційну – засновану на механізмах проєкції та наслідування моторних та афективних реакцій іншого; 2) емпатію когнітивну – що базується на інтелектуальних процесах: порівняння, аналогія тощо; 3) емпатію предиктивну – що проявляється як здатність передбачати афективні реакції іншого в конкретних ситуаціях [1].

Автор стверджує, що емпатія є загальним психологічним механізмом такого розуміння іншої людини, де обов'язковим компонентом стає відображення її стану у своїх власних емоційних станах і відчуттях, що відповідає відчуттям іншого. Таке розуміння може здійснюватися на різних рівнях: від відносно простого співчуття як суто емоційного відгуку на стан іншого, через процеси “відчуття” як здатності до відтворення в собі самому стану іншої особистості, до рефлексивної, свідомої побудови образу іншої людини у сукупності її емоційних станів, життєвих мотивів та ціннісних орієнтацій.

Рівень сприйняття особистістю мистецтва залежить від рівня розвитку емпатії.

Мегедь В. В. виділяє три рівня емпатії:

1-й рівень – найнижчий, це сліпота до почуттів та думок інших. Така людина найчастіше цікавиться лише власними почуттями, їх враження начебто вони розуміють інших є помилковим. Усвідомити власну помилковість їм заважає низький рівень розвитку емпатії;

2-й рівень – епізодична сліпота до почуттів та думок інших;

3-й рівень емпатії – найвищий. Це постійне, глибоке, точне розуміння іншої людини, уявне створення його переживань, почуттів як власних. Для цього особистість має зрестися власного “Я”, будувати відносини за принципом довіри та альтруїзму [2].

Ми припускаємо, що чим вищий рівень розвитку емпатії, тим глибшим є сприйняття мистецтва театру, переживання та розуміння твору.

У розвитку естетичного відношення до оточуючого світу особливе значення на наш погляд має розвинута емпатійна сфера особистості. Театральне мистецтво, впливаючи на особистість, розвиває емоційно-чуттєву сферу.

Одним із перших проблему психологічного впливу мистецтва на людину розглядав Арістотель. Він описав ефект емоційного “очищення” – катарсису, – який згодом став вважатися одним із головних механізмів впливу мистецтва.

Поняття післядія мистецтва було введено в науковий зворот Л.С. Виготським. Післядія стає можливою як результат, наслідок дії мистецтва через розумові процеси, інтелектуальні операції. Науковець розглядає дію як прямий вплив мистецтва, а післядія – як вторинний, прикладний ефект. Саме в період “післядії” має релізуватися головна мета мистецтва – прояснити та очистити духовний світ особистості від негативного [3].

Куракіна С.В. стверджує, що вплив мистецтва не слід обмежувати лише сферою почуттів, так як воно одночасно впливає і на свідомість особистості, його специфічність полягає в нероздільності впливу на почуття та свідомість. Але цей вплив за словами

Куракіної та Виготського є специфічним так як має гальмування зовнішньо-емоційного прояву естетичного переживання [4].

За дослідженнями Михайлової Л.М., мистецтво в усій різноманітності його видів і жанрів є каталізатором творчих потенцій особистості, воно здатне не тільки змінювати психічний стан людини, але й характер і мотиви її діяльності. Відображаючи цілісність буття, мистецтво сприяє цілісному сприйняттю світу. Його виховне значення обумовлене психологічними особливостями впливу на людину, перетворення зовнішніх культурних смислів у внутрішні, особистісні. При спілкуванні людини з твором мистецтва діють психологічні механізми емоційного уподібнення, співпереживання [5].

У даній роботі ми вивчали вплив рівня розвитку емпатії студентів технічного вищого навчального закладу на сприйняття творів мистецтва. З цією метою нами проводився тест “Діагностика емпатії”. Тест складався з 33 стверджень, які студенти читали та давали відповідь, пригадуючи, які почуття у них виникали в подібній ситуації або могли б виникнути. В тестуванні приймало участь 15 студентів.

Отримані наступні результати: 70 % – студенти з низьким рівнем розвитку емпатії, їм характерне затруднення в спілкуванні з іншими, вони почувають себе не впевнено у великих компаніях. Емоційні прояви у вчинках оточуючих людей здаються їм незрозумілими та позбавленими змісту. Як правило обирають друзів за діловими якостями та розумом, а не чутливістю. 25% – студенти, що мають середній рівень розвитку емпатії, в міжособистісних відносинах сприймають інших залежно від їх дій та вчинків, не довіряють своїм власним враженням. Емоційні прояви знаходяться під самоконтролем. У спілкуванні уважні, намагаються зрозуміти більше, ніж сказано словами, але під великим впливом почуттів співбесідника, особистість з середнім рівнем розвитку емпатії втрачає терпіння. 5% – високий рівень розвитку емпатії, особистість чутлива до проблем та потреб оточуючих, мають здатність прощати, емоційно-чутливі, комунікативні, швидко встановлюють відносини з оточуючими, в проблемних ситуаціях намагаються знайти компромісне рішення.

Наступний етап дослідження полягав в обговоренні зі студентами технічного університету (15 осіб) сучасного кінофільму “Всі жінки відьми”.

Нами був використаний метод накоплення пропозицій, що дав можливість порівняти данні тестування рівня емпатії з рівнем емоційної чутливості сприйняття театрального мистецтва. Були запропоновані наступні завдання:

- Назвіть фрагмент фільму, що сподобався Вам найбільше.
- Пригадайте, який вчинок, фраза Вам запам’яталася найбільше.

Студенти з низьким рівнем емпатії помічали та вказували на раціональність дій героїв, слідували за логічністю їх вчинків, приділяли увагу магічним здібностям героїв. Студентка Н. з низьким рівнем розвитку емпатії зазначає, що її улюблений сюжет – змагання сестер, чия неприродна сила є більш корисною та могутньою.

Студенти з середнім рівнем розвитку емпатії характеризували позитивність або негативність героїв за їх вчинками, уважно слідували за самим сюжетом та при цьому мало приділяли увагу почуттям героїв. Так, студентка С. зазначає, що їй сподобався сюжет з фільму де героїня Прю розповідає своєму коханому про те, що вона відьма, але він не сприймає позитивно цю звістку, дівчина накладає на нього закляття і він не пам’ятає про що була розмова. Студентка не вказує на емоційні переживання героїні, при цьому лише уважно слідує за самими діями, хоча студентка звернула увагу саме на сюжет з певним емоційним напруженням, але не проаналізувала почуття героїні.

Студенти з високим рівнем розвитку емпатії характеризували героїв, слідували за змінами їх почуттів та відносин. Студентка К. зазначає, що її улюблена героїня – Прю Галівел, і найбільше їй сподобався сюжет коли вона рятувала життя своїм сестрам і при цьому майже не загинула. Студентка зазначає, що ця героїня хоробра та рішуча і здатна віддати життя за щастя своїх сестер, це за словами студентки підкреслює той факт, що між сестрами окрім магії існує справжня дружба, кожна з них є опорою та надією для іншої. Сестри, за словами студентки розуміли, що можуть втратити сестру і теж приклали зусилля

аби й вона не загинула. Їх прохання, від щирого серця було почуте вищими силами і Прю врятували.

Слід зробити висновок, що дані результати показують, що студенти, які мають низький рівень розвитку емпатії, є відповідно менш емоційними та чутливими до емоційного сприйняття, мають низький рівень емоційного відклику на переживання інших, а студенти з середнім рівнем розвитку емпатії слідкують за логічністю дій та в певній мірі звертаються до емоційно-чуттєвої сфери. Студенти з високим рівнем емпатії приділяли увагу душевним переживанням героїв, аналізували міжособистісні відносини та почуття.

Данні дослідження дозволяють зробити висновок про те, що рівень розвитку емпатії впливає на емоційно-почуттєву сферу особистості.

Таким чином, на нашу думку перегляд кінофільму впливає на розвиток чутливої сфери особистості, зокрема емпатії. Під час перегляду особистість вчиться аналізувати поведінку та дії героя, помічає його настрій та зміну інтонації, відчуває його стан, настрої, що допомагає йому не тільки аналізувати естетичну сторону твору, а й особистісно розвиватися. Студент-глядач співпереживає герою, ставить себе на його місце, намагається прогнозувати та передбачити ситуацію та вчинки.

Висновки. Студенти, які мають середній рівень емпатії глибше та змістовніше сприймають мистецтво порівняно зі студентами, що за результатами тестування мають низький рівень розвитку емпатії. Таким чином рівень розвитку емпатії впливає на естетичне сприйняття мистецтва. Пропозиції щодо подальшої роботи: ми вважаємо, що розроблені творчі завдання, що спрямовані на розвиток емпатії повинні базуватися на аналізі змістовних компонентів фільмів, якими захоплюються студенти. Слід зазначити, що в основі схильності людини до співпереживання лежить процес емоційної ідентифікації, яка виступає в якості обов'язкової умови успішної емпатійності. Під час анкетування був також встановлений зв'язок між рівнем емпатійних здібностей та особистісними якостями студентів. Виявлено також зв'язок між рівнем емпатійності та статтю, курсом і факультетом, на якому навчаються студенти.

Встановлено, що емпатійність студентів пов'язана з типом ідентифікації та залежить від індивідуально-психологічних якостей. Рівень емпатійних здібностей позитивно корелює з комунікабельністю, рефлексивністю; негативно – із закритістю, конфліктністю, агресивністю, емоційною нестабільністю, тривожністю, заниженою самооцінкою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коган І.М. Емпатія і особливості її розвитку: Автореф. дис. ... канд. псих. наук. – К., 2005.
2. Мегедь В.В. Типи і емпатія. – К., 2006.
3. Виготський Л.О. Психологія мистецтва. – М., 1986. – С. 45-89.
4. Куракіна С.В. Влияние искусства на личность и эмоциональную сферу младшего школьного возраста. – Социальная психология. – № 4. – 2006.
5. Михайлова Л.М. Виховання естетичної культури старшокласників: Автореф. дис. ... канд. псих. наук. – К., 2004.
6. Психологічна енциклопедія. – Інтернет.

УДК 37.02:378:63

Л.Ю. Збаравська

ВПРОВАДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС З ФІЗИКИ ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНИХ ЗАДАЧ ДЛЯ СТУДЕНТІВ АГРАРНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті проаналізовані прийоми здійснення професійної спрямованості навчання під час розв'язування задач з фізики для студентів аграрно-технічних навчальних закладів, наведені критерії відбору і побудови професійно спрямованих задач.